

Onderzoeksagenda 2015-2016

Raad voor de rechtspraak

Onderzoek en rechtspraak

Voor een goed functionerende rechtspraak is onderzoek van groot belang. Immers, onderzoek stelt de Rechtspraak in staat om belangrijke trends en ontwikkelingen te signaleren en het biedt houvast bij het ontwerpen en de uitvoering van beleid. Tevens kunnen de inzichten die met onderzoek worden opgedaan input vormen voor de visie- en strategieontwikkeling door de Rechtspraak. Op die wijze biedt onderzoek ondersteuning voor de uitvoering van de taakstelling van de Raad. Gegeven het belang van onderzoek voorziet de Raad voor de rechtspraak in de *Onderzoeksagenda*. Elke twee jaar wordt bezien waaruit de onderzoeksbehoefte van de Rechtspraak bestaat en wordt deze vertaald naar concrete onderzoeksprojecten. De meeste van deze projecten worden in opdracht van de Raad door derden uitgevoerd. Daarnaast geeft het cluster Onderzoek van het bureau van de Raad in beperkte mate zelf uitvoering aan onderzoek.

De onderhavige onderzoeksagenda beschrijft de onderzoeksambities en -projecten die voor de periode 2015-2016 zijn voorzien. Samenvattend beoogt de onderzoeksagenda een evenwichtige, voor de Rechtspraak relevante samenstelling van projecten te bieden op basis waarvan:

- kennis over het functioneren van de rechtspraak wordt verkregen en voor de Rechtspraak relevante ontwikkelingen in kaart worden gebracht (signalerende functie);
- inzicht ontstaat in de gevolgen van beleidswijzigingen die (vooraf) zijn te verwachten dan wel (achteraf) zijn te constateren (beleidsondersteunende functie);
- kennis wordt gegenereerd die ondersteunend is voor de visie- en strategievorming van de Rechtspraak (strategische functie).

Uiteraard is het van belang dat de resultaten van onderzoek worden uitgedragen binnen de Rechtspraak en gedeeld met wetenschap en samenleving. Een belangrijk medium dat daartoe wordt ingezet zijn de [Research Memoranda](#), die voorzien in integrale publicatie van de onderzoeksrapportages. Via het tijdschrift [Rechtstreeks](#) worden op een toegankelijke wijze wetenschappelijke inzichten ontsloten die relevant zijn voor het functioneren van de rechtspraak.

Naast onderzoek dat in opdracht van (of door) de Raad voor de rechtspraak wordt verricht, voeren ook derden (zoals medewerkers van universiteiten en het WODC) op eigen initiatief onderzoek uit op het gebied van de rechtspraak. Door het cluster Onderzoek worden verzoeken daartoe, in samenspraak met de gerechten, beoordeeld op kwaliteit, relevantie en de werkdruk die onderzoek voor die gerechten met zich meebrengt. Deze elders geïnitieerde onderzoeken vallen buiten het bestek van de onderzoeksagenda.

De totstandkoming van de onderzoeksagenda

De onderzoeksagenda is tot stand gekomen na een brede consultatie van het veld. In de herfst van 2014 hebben daartoe twee bijeenkomsten plaatsgevonden:

- 1) een bijeenkomst met vertegenwoordigers van de gerechtsbesturen, de landelijke overleggen vakinhoud (LOV's) en vertegenwoordigers van het programma Kel, en

- 2) een bijeenkomst met vertegenwoordigers van de Landelijke diensten, de SSR en een vertegenwoordiging van het bureau van de Raad.

Over de thema's die uit deze bijeenkomsten werden gedestilleerd, is verder gesproken met de [Adviescommissie Wetenschappelijk Onderzoek](#). Tot slot zijn ook de leden van de Raad en het dagelijks bestuur van de Presidentenvergadering om inhoudelijke input gevraagd. Op basis van de inbreng uit de diverse geledingen is een onderzoeksagenda geformuleerd die aansluit bij actuele thema's in de Rechtspraak en bij ontwikkelingen die de komende jaren een grote invloed op de rechtspraak zullen hebben. Daarbij is er, niet onbelangrijk in het huidige tijdsgewricht, nadrukkelijk aandacht voor de economische en toegevoegde waarde van de Rechtspraak.

De Onderzoeksagenda 2015-2016 is opgedeeld in de volgende onderdelen:

- I Onderzoek en de speerpunten van de Rechtspraak;
- II Balans in werkbelasting;
- III Economisch en statistisch onderzoek;
- IV Rechterlijke besliskunde;
- V Follow-up Onderzoeksagenda 2015-2016.

I Onderzoek en de speerpunten van de Rechtspraak

Het eerste deelprogramma bestaat uit projecten die direct aansluiten op de [Agenda van de Rechtspraak 2015-2018](#) en het programma Kwaliteit en Innovatie (Kel). De thema's van de Agenda van de Rechtspraak 2015-2018 zijn: snelle rechtspraak, deskundige rechtspraak en toegankelijke rechtspraak. Bij de totstandkoming van de onderzoeksagenda, i.e. de bijeenkomsten die zijn georganiseerd om input voor onderzoeksthema's te genereren, is dan ook specifiek gevraagd naar ideeën die gerelateerd zijn de speerpunten van deze agenda. Het programma Kel betreft een ingrijpende operatie die de komende jaren zal zorgen voor digitalisering en vernieuwing binnen de Rechtspraak en meer aandacht voor kwaliteit.

1. Perspectief op snelheid

In de Agenda van de Rechtspraak is als ambitie geformuleerd dat in 2018 de doorlooptijden van zaken ten opzichte van 2014 met 40% zijn gereduceerd. De reden om te investeren in snelheid is dat burgers en bedrijven de tijd die gemoeid is met behandeling van een zaak vaak als te lang ervaren. Daarbij geldt dat slechts een beperkt deel van de doorlooptijd wordt bepaald door echte behandelingsduur.

Het onderzoek *Perspectief op snelheid* zal een aantal vragen rondom snelheid beantwoorden waarop nu nog te weinig zicht is. Zo weten we dat er duidelijke verschillen zijn in typen zaken en de mate waarin er verkorting van de doorlooptijden mogelijk is, maar niet precies waar (bij welke type zaken) en wanneer (op welk moment in de procedure) nu de meeste versnelling mogelijk is. Ook weten we nog onvoldoende bij welke procedures, welk type zaken en in welke omstandigheden justitiabelen het meest behoefte hebben aan versnelling of, in voorkomende gevallen, géén behoefte hebben aan snelheid maar juist belang hebben bij meer tijd. Daarbij speelt ook de vraag hoe belangrijk versnelling wordt gevonden ten opzichte van andere belangrijke waarden zoals de toegang tot de rechtspraak. Verder is meer kennis gewenst over de wijze waarop de

handelingen van de professionele partners (zoals bijvoorbeeld de advocatuur door gebruik te maken van aanhoudingsverzoeken) van invloed zijn op doorlooptijden. Tot slot zal ook het maatschappelijk belang van snelheid, dat niet altijd synchroon hoeft te lopen met dat van justitiabelen en professionele partners, bij het onderzoek worden betrokken.

Het onderzoek *Perspectief op snelheid* zal kortom inzicht bieden in de mogelijkheden tot versnelling en het belang dat hieraan door justitiabelen en samenleving wordt gehecht (klant- en maatschappelijk perspectief). Ook zal worden ingegaan op de rol van professionele partners (ketenperspectief), onder meer om duidelijk te maken hoe prestaties van professionele partners en die van de Rechtspraak met elkaar interfereren. Het onderzoek zal vorm krijgen door bij verschillende rechtsgebieden een flink aantal zaken vanaf het begin (eerste contact met de rechtbank) tot einde (uitspraak) te volgen. Het gaat om een dieptestudie waarbij alle relevante kwantitatieve indicatoren in kaart worden gebracht, maar daarnaast ook kwalitatieve methoden worden ingezet om de opvattingen en ervaringen van betrokkenen in kaart te brengen.

2. Deskundige teams

Het werk van rechters wordt gekenmerkt door rechterlijke onafhankelijkheid en professionele autonomie waarbij in elke individuele zaak op casusniveau tot een oordeel wordt gekomen. Dit brengt met zich mee dat rechters zeer eigenstandig opereren. Dit is ook wenselijk; de onafhankelijkheid van de rechter is niet voor niets constitutioneel verankerd. Tegelijkertijd is het de vraag of het functioneren van de rechters en de rechterlijke organisatie niet gebaat zou zijn met meer *teamwork* en *teamspirit*.

Het onderzoek naar deskundige teams is erop gericht de potentiële voordelen van teamwork binnen de Rechtspraak in kaart te brengen en na te gaan wat ervoor nodig is om deze voordelen daadwerkelijk te realiseren. Het gaat daarbij om zaken als het delen van kennis (gebruikmakend van moderne communicatiemiddelen), het komen tot een optimale samenwerking en taakverdeling en de wijze waarop teams het beste organisatorisch vorm kunnen worden gegeven. De mate waarin en de wijze waarop teams zelfsturend kunnen opereren zal een expliciet punt van aandacht zijn. Daarbij zal ook aandacht worden besteed aan het belang van niet-juridische kennis (zoals bijvoorbeeld forensische kennis of kennis van statistiek), delegatiepatronen en het zo volledig mogelijk gebruikmaken van talenten waarover de medewerkers van de Rechtspraak beschikken. Dit betekent dat ook de wijze waarop teams door het management worden aangestuurd onderwerp van onderzoek zal zijn.

3. Rechterlijke regie voorafgaand aan de zitting

De-escalatie en maatwerk zijn de afgelopen jaren belangrijke thema's geworden. Daarbij heeft de rechter een versterkte regierol gekregen, denk in dit verband bijvoorbeeld aan de nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht en de aandacht voor conflictoplossing op maat in het civiele en het familierecht. Daarbij gaat het doorgaans om regie tijdens de zitting. Met versterking van de regiefunctie in de fase voorafgaand aan de zitting zou aanvullend winst te boeken zijn, zeker als daarbij wordt geïnvesteerd in samenwerking met ketenpartners.

Een niet gering deel van de zaken die bij de Rechtspraak terechtkomt, betreft zaken waarbij er meer speelt dan het juridische geschil of soms zelfs zaken waarbij het in de

kern niet om een juridisch geschil gaat. De digitale intake biedt een mogelijkheid om zaken in de toekomst hier beter op te screenen. Daarbij kunnen de mogelijkheden worden verkend om op basis van de 'diagnose' bij de intake, verschillende trajecten aan te bieden. Gedacht kan worden aan een meer op maat gesneden procedure voor een zo effectief mogelijke behandeling ter zitting, aan een deelgeschilprocedure, maar ook aan het in overleg met betrokken professionele partners van de Rechtspraak formuleren van alternatieve trajecten. Aldus is de vraag naar de toegevoegde waarde van de Rechtspraak aan de orde. Daarbij is het relevant specifiek te kijken naar het toegenomen belang van regievoering als gevolg van het programma Kel. Immers, de behoefte aan regievoering in het huidige tijdgewricht is heel anders dan die in het verleden was.

Via onderzoek zal allereerst in kaart worden gebracht hoe in andere landen rechterlijke regie (triage) voorafgaand aan de zitting vorm krijgt en hoe dit georganiseerd is. Daarbij zal specifiek worden gekeken naar de toegevoegde waarde van samenwerking met ketenpartners. Vervolgens zal in samenspraak met enkele gerechten een pilot worden opgezet om invulling te geven aan versterking van de rechterlijke regie voorafgaand aan de zitting waarbij expliciet aandacht zal worden besteed aan de behoefte zaaksdifferentiatie toe te passen. Er zal in elk geval zowel een pilot in het civiele of familierecht als in het strafrecht worden gestart. Deze werkwijze met het ontwikkelen van pilots bouwt voort op de vorige onderzoeksagenda, in het bijzonder het deelprogramma *Experimenteren met innoveren*.

II Balans in werkbelasting

Via diverse wegen is duidelijk geworden dat er sprake is van een hoge werkdruk in de Rechtspraak. Denk hierbij aan het [Rapport visitatie gerechten 2014](#), het onderzoek in opdracht van de NVvR *Werkdruk bewezen* en aan het *Medewerkerstevredenheidsonderzoek*. Vanaf de werkvloer klinkt dan ook regelmatig het signaal dat de hoeveelheid werk de capaciteit van medewerkers te boven dreigt te gaan of daadwerkelijk te boven gaat.

Werkdruk is evenwel een lastig te ontrafelen begrip. Het is gerelateerd aan objectieve factoren, maar ook subjectieve factoren spelen een rol. Wat voor de een een hanteerbare hoeveelheid werk is, hoeft dat niet voor de ander zijn. Tevens zijn de wijze waarop de organisatie is ingericht en de organisatiecultuur van invloed. Het doel van het deelprogramma *Balans in werkbelasting* van de Onderzoeksagenda 2015-2016 is om meer inzicht te krijgen in de verschillende verklarende factoren van werkbelasting en ervaren werkdruk en mogelijkheden om deze te verkleinen. Ook de invloed van de financiering op de productiviteit wordt onderzocht.

4. Zaakzwaarte in kaart

Een van de mogelijke oorzaken van (toegenomen) werkbelasting is de toegenomen zaakzwaarte. Regelmatig geven medewerkers van de Rechtspraak aan dat de zaakzwaarte de afgelopen jaren is toegenomen: de dossiers zouden de afgelopen jaren omvangrijker en complexer zijn geworden. Er kunnen diverse redenen zijn waarom de zwaarte van (de behandeling van) zaken is toegenomen. Zo bestaat reeds lange tijd de trend dat de meer eenvoudige zaken door andere organisaties dan de Rechtspraak worden afgedaan (door bijvoorbeeld mediators in civiele en familiezaken, door handhavend optreden van bestuursorganen en door het OM via de OM-afdoening).

Daarnaast is de wijze van afhandeling van zaken veranderd, als gevolg van wenselijk geachte verbeteringen. Zo is bij MK-strafzaken motivering via Promis in zwang gekomen, is bij civiele zaken de toepassing van de comparitie verder geïntensiveerd en is in bestuurszaken de nieuwe zaaksbehandeling geïntroduceerd. Het onderzoek zal betrekking hebben op een aantal typen zaken waarbij de indicaties dat er sprake is van zaaksverzwaring het sterkst zijn.

Het belangrijkste onderdeel van het onderzoek naar zaakswaarte is een analyse van dossiers van de geselecteerde typen zaken, waarbij op verschillende meetmomenten en met behulp van objectieve indicatoren zal worden vastgesteld in hoeverre dossiers zwaarder of complexer zijn geworden.

Het onderzoek richt zich louter op (verschuivingen in) de voor de bewerkelijkheid relevante kenmerken van zaken zoals die uit het dossier blijken. Medewerking van de gerechten bij het onderzoek is onontbeerlijk.

5. Belasting, belastbaarheid en de rechterlijke organisatie

In aanvulling op het onderzoek naar zaakswaarte zal binnen een aantal gerechten ook onderzoek worden gedaan naar factoren die (anders dan eventueel toegenomen zaakswaarte) van invloed zijn op werkdruk. Daarbij zal aandacht worden besteed aan:

- 1) de *organisatiestructuur* en de wijze waarop het werk in de gerechten wordt georganiseerd (waaronder: logistieke (werk)processen, werkroosters, samenwerking, delegatiepatronen, vervanging, afspraken over intern te hanteren normen, et cetera);
- 2) de *organisatiecultuur* (waaronder: leiderschapsstijlen, teamspirit, verbondenheid met organisatie, et cetera) en
- 3) de *inhoud van de functie* (waaronder de belasting/belastbaarheid en regelmogelijkheden met daarbij aandacht voor type dienstverband (i.e. fulltime versus parttime) en functie (i.e. rechters versus ondersteuning), en het al dan niet hebben van leidinggevende verantwoordelijkheden).

Als uitgangspunt voor het onderzoek naar werkdruk zal voor deze factoren een vergelijking worden gemaakt tussen een of meerdere gerechten waar de werkdruk als relatief hoog wordt ervaren en een of meerdere gerechten waar die als relatief laag wordt ervaren. Belangrijke input voor de nog nader te operationaliseren hypothesen over werkdruk vormt de data die beschikbaar zijn op basis van het in 2014 verrichte onderzoek naar medewerkerstevredenheid (MWO).

6. Bekostigingssysteem en effecten op het primaire proces

Bij de afspraken die de Raad met het ministerie van Veiligheid en Justitie (VenJ) maakt over de financiering van de Rechtspraak, vormt de inschatting (per type zaak) van de gemiddelde behandeltijd van een zaak het uitgangspunt. Deze behandeltijden bepalen mede de te financieren 'prijs' voor een zaak. Deze gemiddelde behandeltijden worden binnen de rechterlijke organisatie vaak als richtlijn gehanteerd en daarmee gezien als normen, waardoor management en medewerkers van de Rechtspraak zich moeten laten leiden.

De relatie tussen het bekostigingssysteem en productienomen is in de visie van de Raad echter minder direct. Volgens de Raad vormt het bekostigingssysteem weliswaar de basis voor de onderhandelingen over het budget met het ministerie van VenJ, maar mag de Rechtspraak dit budget vervolgens naar eigen inzicht besteden. In elk geval zouden rechters en raadsheren bij hun procedurele keuzes in individuele zaken geen rekening moeten houden met de bekostiging.

In dit onderzoek staat de relatie tussen het bekostigingssysteem en het primaire proces centraal. Wat is de invloed van de wijze waarop de financiering van de Rechtspraak is geregeld op beslissingen ten aanzien van productie door het management van gerechten? Hoe werken deze beslissingen door op het feitelijke gedrag van rechters in individuele zaken en hun opvattingen over en wijze van te realiseren productie? Welke oplossingen zijn mogelijk voor de negatieve prikkels van het bekostigingssysteem op werkdruk?

III Economisch en statistisch onderzoek

De Raad voor de rechtspraak kent een traditie van economisch en statistisch onderzoek. Deze onderzoeken worden voor een groot deel niet aanbesteed maar door medewerkers van het bureau van de Raad zelf uitgevoerd. Er zijn bij dit type onderzoek vragen te onderscheiden die betrekking hebben op twee domeinen: 'Rechtspraak en de buitenwereld' en 'de organisatie van de Rechtspraak en de inrichting van de gerechtelijke procedure'.

Rechtspraak en buitenwereld. Bij het type onderzoek dat gericht is op de relatie tussen de Rechtspraak en de buitenwereld gaat het om vragen als: hoe reageren maatschappelijke actoren op financieel-economische prikkels en welke invloed hebben deze reacties en de algemene financieel-economische ontwikkeling op het beroep op de rechter, zowel in kwalitatieve als kwantitatieve zin? Kennis op dit gebied kan leiden tot een betere inschatting van effecten van nieuwe wetgeving en een beter inzicht in de te verwachten ontwikkelingen in het beroep op de rechter. Voorbeelden in het verleden zijn analyses in het kader van de Prognosemodellen Justitiële Ketens en de simulaties van het nieuwe stelsel van griffierechten en andere financiële prikkels van rechtzoekenden, zoals gepubliceerd in [In de schaduw van de rechter](#)¹.

De organisatie van de Rechtspraak en de inrichting van de gerechtelijke procedure. Bij dit type onderzoek gaat het met name om de efficiëntie, kwaliteit en effectiviteit en de bijdrage die de Rechtspraak kan leveren aan de maatschappelijke welvaart. De efficiëntie van de Rechtspraak stond centraal in een gezamenlijk onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau en Raad voor de rechtspraak² en de effecten op de maatschappelijke welvaart in een onderzoek dat in opdracht van de Raad voor de rechtspraak is uitgevoerd door Van Velthoven.³ Welvaartseffecten van de Rechtspraak, bij verschillende varianten van toegang tot en kwaliteit van de juridische infrastructuur zijn eveneens onderwerp van het simulatiemodel van *In de schaduw van de rechter*, maar SEO Economisch

¹ F.P. van Tulder, *In de schaduw van de rechter*, Research Memorandum 2014/4.

² A. van der Torre, J.-J. Jonker (SCP), F. van Tulder, Th. Steinman & G. Paulides (Rvdr), *Rechtspraak: productiviteit in perspectief*, 2007.

³ Zie B.C.J. van Velthoven, *De waarde van de juridische infrastructuur voor de Nederlandse economie*, in: Research Memorandum, 2005-1 en B.C.J. van Velthoven, *Civiele rechtspraak in eerste aanleg*, 2005.

Onderzoek concludeert in een evaluatie van dit model dat dit onderdeel nog onvoldragen is, en dat het model verdere ontwikkeling verdient. Ander onderzoek betreft de welvaartseffecten van een verbetering van het functioneren van de Rechtspraak.⁴ Tot slot is experimenteel economisch onderzoek uitgevoerd naar de kwaliteit van rechterlijke besluitvorming onder verschillende omstandigheden. Economisch onderzoek zal ook in de nieuwe Onderzoeksagenda een belangrijk onderdeel vormen. Meer concreet zijn voor de Onderzoeksagenda 2015-2016 de volgende rechtseconomische onderzoeken voorzien: financiële belangen gemoeid met rechtszaken, maatschappelijke baten van de rechtspraak, transacties en conflicten *'in de schaduw van de rechter'* en optimalisering van de gerechtelijke logistiek.

7. Financiële belangen gemoeid met rechtszaken

Voor een feitelijke kwantificering van de in het volgende project (zie punt 8) genoemde maatschappelijke baten van de Rechtspraak vormt inzicht in de met rechtszaken gemoeide financiële belangen een belangrijke basis.

Op gebied van het handelsrecht is, via de bij de Rechtspraak aanwezige gegevensbestanden, een redelijke schatting te maken van de met rechtszaken gemoeide financiële belangen. Dat is echter niet het geval bij andere typen zaken. Ook bij sommige familiezaken (m.n. bij zaken rond levensonderhoud) en bij een groot deel van bestuurszaken (zaken rond belastingen en sociale zekerheid) zijn rechtstreeks financiële belangen gemoeid.

Afzonderlijke aandacht verdienen de financiële belangen die gemoeid zijn met door de rechter behandelde zaken rond insolventies en toezicht (afhandeling van faillissementen, curatele, bewindvoering, mentorschap). Het is zinvol om een goede en zo volledig mogelijke schatting te maken van de omvang van deze financiële belangen. Daartoe zal dossieronderzoek onder bepaalde groepen zaken plaats moeten vinden.

Dit type onderzoek zal zich niet (kunnen) richten op een schatting van de omvang van financiële fraude rond faillissementen en toezicht. Daarvoor zou een ander type onderzoek nodig zijn.

8. Maatschappelijke baten van de rechtspraak

De Boston Consultancy Group heeft in 2013 de businesscase Kel opgesteld, waarin de kosten en (maatschappelijke) baten van het programma Kel aan de orde komen. Eind 2014 is de businesscase herijkt. Deze case is voor wat betreft de meest omvangrijke component, de maatschappelijke baten van verkorting van doorlooptijden, gebaseerd op eigen onderzoek van de Raad.⁵ Een aantal vragen over de waardering van deze effecten in welvaarts termen behoeft nadere analyse. Daarnaast is verdere 'vertaling' van de uitkomsten van het model uit *In de schaduw van de rechter* in welvaartsconsequenties noodzakelijk.

Daarom is het voornemen om een – beperkt – extern onderzoek te laten uitvoeren dat leidt tot een conceptuele beschouwing van de baten van de rechtspraak, met heldere

⁴ F. van Dijk, Improved performance of the Netherlands Judiciary: Assessment of the gains for society, januari 2014.

⁵ Van Dijk 2014.

indicaties over de concrete waardering van 'winst' in doorlooptijden, voorspelbaarheid van rechtspraak en het al dan niet oplossen van geschillen door de rechtspraak, mede in het licht van herverdelingsgevolgen en rechtsonzekerheid, e.d. De conclusies kunnen dan, samen met de resultaten van het project naar financiële belangen, als bouwsteen dienen voor een verdere kwantificering van de baten van Kel en de verdere ontwikkeling van het simulatiemodel uit *In de schaduw van de rechter*. Ook geeft dit onderzoek meer zicht op de economische betekenis van de rechtspraak, die volgens de Raad van belang is.

De Rechtspraak draagt ook nog op een andere manier zorg voor maatschappelijke baten, namelijk via het bijhouden van een aantal registers en het verschaffen van informatie daaruit. Het gaat onder andere om het insolventieregister, het curatele-register en het gezagsregister. De Rechtspraak verschaft op dit moment op aanvraag kosteloos informatie uit deze registers aan belanghebbenden, waaronder het bedrijfsleven. Kwantificering met de daarmee geleverde maatschappelijke baten is opportuun, tegen de achtergrond van de mogelijkheid een financiële vergoeding te vragen voor het ter beschikking stellen van gegevens uit de registers.

9. Transacties en conflicten 'in de schaduw van de rechter'

In het Research Memorandum [In de schaduw van de rechter](#) wordt een keten geschetst: van het aangaan van maatschappelijke transacties, het daarbij ontstaan van conflicten en de daaruit eventueel resulterende gang naar de rechter. Daarbij bleek de nadere analyse van de uitkomst van beslissingen, voorafgaand aan een eventuele gang naar de rechter, bij gebrek aan empirische gegevens sterk te moeten leunen op theoretische veronderstellingen die niet nader toetsbaar zijn.

Een nadere theoretische en empirische verkenning over het tot stand komen van beslissingen, voorafgaand aan een eventuele gang naar de rechter, is wenselijk. Het gaat dan om vragen als:

- a. Welke beslissingsmechanismen liggen ten grondslag aan het wel of niet aangaan van transacties en de vormgeving daarvan? Met name is de vraag relevant in hoeverre daarbij onzekerheden over de rechtsgevolgen, ofwel de mogelijkheid om bij de rechter compensatie te krijgen voor eventueel verlies, het wel of niet aangaan van een transactie dan wel de vorm daarvan mede bepalen (vgl: SEO, 2014);
- b. In hoeverre wordt het gedrag van maatschappelijke actoren na het aangaan van transacties beïnvloed door rechtszekerheid in het algemeen en mogelijkheden tot verhaal bij de rechter in het bijzonder?
- c. Welke factoren zijn, wanneer een conflict (bijvoorbeeld een incassoprobleem) optreedt, het meest bepalend bij de beslissing recht te zoeken en al dan niet een beroep op de rechter te doen?

Onderzoek op dit gebied kan de vorm hebben van enkele kleinere deelprojecten, waarbij samenwerking zal worden gezocht met rechtseconomische afdeling van een of meerdere universiteiten en het WODC. Een verkenning van de economische en sociologische literatuur op dit gebied en uitvoering van empirisch onderzoek op enkele deelterreinen is zinvol.

De [Geschildbeslechtsingsdelta](#) van het WODC betreffende natuurlijke personen en bedrijven bieden op dit gebied op het moment niet voldoende specifieke informatie, maar bekeken kan worden in hoeverre het mogelijk is op de komende WODC-monitoren 'mee te liften'. Een nadere analyse van ontwikkelingen in het optreden van en de afhandeling van incassoproblemen via gerechtsdeurwaarders kan hierbij tevens helpen om de daling van het aantal handelszaken dat voor de rechter komt nader tegen het licht te houden.

Dergelijk meer empirisch gericht micro-onderzoek kan informatie opleveren, waarmee het model uit *In de schaduw van de rechter* in de fases voorafgaand aan een eventuele gang naar de rechter (transacties en contractbreuken) meer houvast krijgt. Verder geeft ook dit onderzoek aanwijzingen voor het economisch belang van de Rechtspraak.

10. Optimalisering gerechtelijke logistiek: een bedrijfseconometrische verkenning

Gerechten moeten binnen hun organisatie een aantal logistieke processen vormgeven, bijvoorbeeld op het gebied van zittingsroosters, de wijze van omgang met schommelingen in ziekteverzuim en verlof en het aanbod van zaken, de afstemming van processen met ketenpartners, het beheer van 'lopende zaken' en het beleid rond het inkopen en in voorraad houden van materiële goederen. Bij het optimaliseren van dergelijke processen en daarmee van de allocatie van middelen binnen een gerecht zijn bedrijfseconometrische benaderingen mogelijk behulpzaam.

Dit onderzoek is erop gericht de belangrijkste logistieke vraagstukken bij gerechten en de manier waarop zij daarmee nu omgaan, te inventariseren. Daarbij komt tevens de vraag aan de orde in hoeverre de toepassing van de resultaten van bedrijfseconometrisch onderzoek op dit gebied zinvol kan zijn. Voor zover dit het geval is, kan dit aanleiding zijn voor een nadere uitwerking in vervolgonderzoek.

IV Rechterlijke besliskunde

In aanvulling op de deelprogramma's 'individuele projecten' en 'economisch en statistisch onderzoek' is er een deelprogramma rechterlijke besliskunde voorzien. Het betreft een meerjarig onderzoeksprogramma, minder gericht op de actualiteit dan de overige projecten en gericht op het genereren van wetenschappelijke kennis die relevant is voor het beslisgedrag van rechters. Het bouwt voort op eerder onderzoek zoals dat naar meervoudige besluitvorming door rechters⁶ en sociaal-psychologische determinanten van strafrechtelijke besluitvorming.⁷ Voor dit deelprogramma zal de samenwerking met verschillende disciplines binnen de wetenschap worden gezocht (zoals sociale psychologie en organisatiekunde) en zal op zoek worden gegaan naar externe financiering (bijvoorbeeld van NWO).

De onderzoeksthema's van het deelprogramma Rechterlijke besliskunde zijn nog niet uitgekristalliseerd en zullen mede afhangen van de samenwerkingsverbanden die tot stand komen. Maar potentiële vragen zijn: hoe kan de kwaliteit van rechterlijke beslissingen op basis van beschikbare wetenschappelijke inzichten worden vergroot? Wat

⁶ F. van Dijk, J. Sonnemans & E. Bauw, *Judicial error by groups and individuals*, working paper, maart 2012.

⁷ F.S. ten Velden & C.K.W. de Dreu, *Groups as motivated information processors. Implications for decision making among judges*, in: W.M. Giard (Ed.), *Judicial Decision Making in Civil Law* (pp. 59-86), Den Haag: Eleven International Publishing, Boom uitgevers 2012.

kan er in dit verband geleerd worden van de medische besliskunde waar, net als in de rechtspraak, sprake is van beslissingen onder onzekerheid? Wat betekent dit voor de inzet van statistiek en protocollen? Hoe kunnen valkuilen die zich aandienen in het rechterlijk besluitvormingstraject (en die in de meest ernstige vorm kunnen leiden tot rechterlijke dwalingen) worden voorkomen?

V Follow-up Onderzoeksagenda 2014-2015

In het kader van de Onderzoeksagenda 2014-2015 is de studie [Etnisch gerelateerde verschillen in de straftoemeting](#) uitgevoerd. De centrale vraag was of er verschillen bestaan in straftoemeting tussen autochtone en allochtone daders. Het onderzoek laat zien dat dat inderdaad zo is, maar dat deze verschillen voor het grootste deel verdwijnen als rekening wordt gehouden met achtergrondkenmerken van daders en delicten. Er blijft echter een onverklaard verschil over. In vervolgonderzoek moet duidelijk worden wat daarvan de achtergrond is. Het voorziene vervolgonderzoek kent twee richtingen:

- de mogelijkheid van een 'uitruil' tussen verschillende soorten straffen. Dat allochtonen vaker onvoorwaardelijke gevangenisstraf krijgen, wil nog niet zeggen dat zij – de totale straf bezien – zwaarder bestraft worden omdat zij mogelijk minder vaak andere straffen opgelegd krijgen.
- de motivering bij keuzes in de strafoplegging. Mogelijk spelen praktische overwegingen een rol bij de keuzes die bij strafoplegging worden gemaakt. Denk daarbij aan taalbeperkingen die van invloed zouden kunnen zijn bij beslissingen over het al dan niet opleggen van een taakstraf of aan het risico van uitwijken naar het buitenland bij het opleggen van een vrijheidsstraf.

Rechters zelf zijn in dit verband nog niet gehoord. Interviews met hen kunnen mogelijk een nadere verklaring bieden voor de uitkomsten. Daarbij zal ook worden stil gestaan bij de rol van de officier van justitie. En tevens rijst de vraag wat zich in de rechtszaal afspeelt en of daarbij miscommunicatie door culturele verschillen of taalbarrières optreedt.